

שמות ט"ז

פרק זה מספר על התלונה השלישית של בני ישראל. כזכור הראשונה היתה בעת יציאת מצרים כשהעם עומד בין ים סוף לבין חיל פרעה (י"ד 11 – 12), השנייה היתה במרה בה התלונן העם על מים שלושה ימים אחרי ההליכה במדבר (ט"ו 24) והשלישית, חודש לאחר יציאת מצרים (בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם), היא תלונה על רעב (ט"ז 3).

רעב במדבר אינו אמר להפתיע, ואף נמסר בפרק י"ב כי **וְלֹא יָכֹלוּ לְהִתְמַהֵמָה וְגַם-צָדָה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם** (פס' 39). עם זאת גם נאמר באותו פרק עצמו **וְגַם-עָרֵב רַב עָלָה אֲתֶם וְצָאן וּבָקֵר מְקַנָּה כְּבֹד מְאֹד** (38). בקראנו את פס' 1 – 3 כדאי להיות קשובים לסאב טקסט. קשב זה אפשר ויעניק היבטים נוספים לתלונה השלישית ויעמיק הבנתנו את הלך הרוח של יוצאי מצרים.

הסאב טקסט שמאחורי תלונת בני ישראל

למה בכלל לחפש סאב טקסט? בני אדם הולכים במדבר; הם רעבים; הם מתלוננים; Let's eat. מה בכתוב מעורר למחשבה כי יש בסיפור הקצר שבפס' 1 – 3 יותר מהנראה לעין בקריאה ראשונה?

ראשית התלונה עצמה: **מִי-יִתֵּן מוֹתְנוּ בְיַד-ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל-סִיר הַבָּשָׂר בְּאֶכְלֵנוּ לֶחֶם לְשִׁבְעַ כִּי-הוֹצֵאתֶם אֶתְנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת-כָּל-הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעַב הַנוֹסְטִלְגִיָּה הַמוֹזְרָה** הזו מחשידה את בני ישראל כי תלונת הרעב מכסה על דברים נוספים. האומנם כך היה במצרים? זה מה שבני ישראל זוכרים – שבתם על סיר הבשר?! הרי הם היו עבדים, המצרים מיררו את חייהם בעבודה קשה, הם רדו בבני ישראל והיכו אותם, פרעה הוציא כנגדם גזירות על תינוקות, ועתה בזיכרון הקולקטיבי נותרת גרסה רגועה ומדושנת של ישיבה על סיר הבשר?! מה עומד מאחורי תלונה המביעה זיכרון כזה?

שנית, הכתוב מספק פרטים רבים באופן חריג. לא נמסר בסיפורי התלונות הקודמים ציון מפורט כל כך של זמן ושל מקום: **וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-מִדְבַּר-סִין אֲשֶׁר בֵּין-אֵילִם וּבֵין סִינִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.**

זאת ועוד לאחר שלמדנו כי כי עדת בני ישראל באה אל מדבר סין, חוזר הכתוב ומשמיענו בפס' 2: **וַיְלִינוּ (וַיְלִינוּ) כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל עַל-מִשָּׁה וְעַל-אֶהָרֹן בַּמִּדְבָּר. לִשְׁמָה מָה תוֹסֵפֶת זֹ? הֲלֹא כָּבֵר נֹאמֵר "בַּמִּדְבָּר". מִיֵּלֵה זֹ חוֹזֵרֶת גַּם בַּתְּלוּנָה עֲצֻמָּה: הוֹצֵאתֶם אֶתְנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה.**

ייתכן שמה שחסר לבני ישראל אינו אוכל אלא ביטחון, הם אינם עומדים מול רעב אלא מול ספק. אילים הוא המקום האחרון בו מצאו ישראל מזון מסודר ומובטח והר סיני הוא יעד הבא. הן ציון המקום והן ציון הזמן נותנים תחושה של "אמצע הדרך" – בין אילים המבטיחה קיום לבין הר סיני בו יחנו בני ישראל כמעט שנה, חודש לאחר יציאת מצרים (15 לחודש השני) ומספר שבועות לפני מתן תורה בחודש השלישי (י"ט 1). הגעגוע של בני ישראל הוא לביטחון שבסדירות וברציפות במילוי צרכיהם הבסיסיים במצרים – דבר שכעבדים קיבלו ממעבידיהם.¹

יש מי שסבר, כי ההדגשה על עצם היות בני ישראל במדבר רומזת להיבט נוסף בתלונתם - בהתאם לאמונה האלילית לפיה כל אל פועל בטריטוריה שלו, אפשר שחששו בני ישראל שה' אינו שולט במדבר. המכות והניסים אירעו במצרים

¹ ביק עזרא, המן, בית המדרש הוירטואלי שלייד ישיבת הר עציון www.etzion.org.il.vbm

ניתן היה לחשוב, אם אמנם האמינו בני ישראל כי אלוהים איננו שולט בטריטוריית המדבר, שבעצם ההיענות לתלונותיהם העם היה נוכחים לדעת כי אלוהים מצוי גם במדבר ומשיך ללוות אותם. אולם פנייתם של בני ישראל היא אל משה ואהרן (פס' 2) וייתכן שחשבו שהשניים אמנם יפנו את כוחות התיווך שלהם אל האלים הפועלים במדבר.

כיצד יבין העם שאותו אל שהוציאם ממצרים הוא גם מוליכם במדבר והוא גם יכניסם לארץ כנען?

משה ואהרן מבינים כי יש לפנות אל הלך הרוח של העם ולא רק לספק את צרכיו החומריים. אולי משום כך הם אינם ממהרים להעביר את המסר האלוהי שבפס' 4 הנענה לתלונה: **וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וְלָקְטוּ דָבָר-יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֹסְנוּ הַיֶּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם-לֹא. ה וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר-יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם.**

משה ואהרן מכנסים את העם ואינם מוסרים את המסר האלוהי בלשונו, כלומר, עדיין אינם מוסרים את "הוראות ההפעלה" של המן; אלה יימסרו רק בהמשך בפס' 16, 19 ועוד. הבשר והלחם שיסופק לעם, מלמדים עתה משה ואהרן, אינם רק היענות ה' לתלונת הרעב, אלא גם הדרך להכיר בנוכחותו של ה' שהוציאם ממצרים: **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרַב וַיִּדְעַתֶּם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. (6).** יתירה מזאת, משה מדגיש בפני העם כי היכולת לספק לעם את צרכיו, כמו גם העדר אוכל אינם נובעים ממנו או מאהרון, אלא מה': **וְנַחֲנוּ מָה כִּי תִלּוּנוּ (תְּלִינוּ) עֲלֵינוּ. ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעָרַב בְּשָׂר לְאֹכַל וְלֶחֶם בַּבֶּקֶר לְשִׁבַע בְּשִׁמְעַ ה' אֶת-תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנַחֲנוּ מָה לֹא-עֲלֵינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל-ה' (7 – 8).**

פס' 10 מעניין מיוחד בהקשר לאפשרות כי בני ישראל, מתוך היכרותם ומתוך היותם משוקעים בהוויית התרבות האלילית, חששו שמא אין לאלוהים שהוציאם ממצרים נוכחות במדבר. בעוד אהרון מכנס את העם אלוהים נגלה לעיניהם: **וַיְהִי כַּדְּבַר אֲהֲרֹן אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר וְהָיָה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בְּעֵינָם.**

המענה לתלונתם של בני ישראל הוא אפוא, מעבר לסיפוק אוכל. הוא מתייחס אל תפיסתם והלך רוחם ומניע תהליך חינוכי שעמדנו על שניים ממרכיביו – אמירותיהם של משה ואהרון המפנים את העם אל ה' במקום אליהם עצמם, והתגלות ה' לעיני כל עדת בני ישראל במדבר.

האם יש לתהליך החינוכי מרכיבים נוספים?

שני היבטים נוספים הקשורים במן מעידים על כך שיש בו יותר מאשר סיפוק הצורך הפיזי וכי הוא נועד גם לקדם את העם באמונתו באלוהים:

א. אל ירידת המן מתלוות דרישות של תלות ואמונה בה' וביכולתו לספק טוב ושוב את מזונם של בני ישראל. המן מיוחד בניסים הקשורים בו – לא ניתן להותיר ממנו כי בבוקר שלמחרת הוא מבאיש; אולם ביום שישי מאותו מן עצמו ניתן להותיר והוא איננו מבאיש בשבת.

הדרישה ללקט רק מידה מוגדרת (16), לא להותיר מידי יום (19), והדרישה הסותרת ללקוט מנה כפולה ביום שישי (22), מעמידה במבחן את אמונתם של בני ישראל כי ה' ימשיך לדאוג להם, ואת נכונותם לקיים את מצוותיו. כך נוצרת

תלות בה' והכרה בכל שהוא המספק באופן ישיר וניסי את צרכיהם, בד בבד יש כאן גם תביעה מהעם להבניית יחסי ברית בין ה' לעם, בה גם לבני ישראל יש תפקיד פעיל.

ב. שלא כניסי מכות מצרים, קריעת ים סוף ומרה, הנס אינו חד פעמי, אלא יומיומי וחד שבועי – הן בהופעת המן והן בדרישות מהעם המלקט אותו. נפתח כאן תהליך מתמשך ולא ציפיה מהעם לשנות את תודעתו בעקבות מאורע יחיד, עוצמתי ככל שיהיה.

האם הצליח התהליך?

התשובה על כך איננה חד משמעית. מצד אחד כן, הצליח מאד – ניתן לראות את שיאו של התהליך במוכנות ובנכונות של העם לקבל את התורה וַיֵּעֲנוּ כָל-הָעָם יְחִידוֹ וַיֹּאמְרוּ כָל אָשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה (י"ט 8); זאת ועוד, רוב העם עמד בניסיון האמונה ובמבחן המעשים הנדרשים מתופעת המן.

עם זאת גם 'לא' היא תשובה שקשה לדחות – יש אנשים שלא עמדו במבחן וְלֹא-שָׁמְעוּ אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּתְרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד-בִּקְרַר וַיָּרֶם תוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה (20), וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן-הָעָם לְלֶקֶט וְלֹא מִצְאוּ. (27). יתירה מזאת, בהכירנו את המשך הסיפור אנו יודעים כי עתידים אנו לקרוא על חטא העגל וחטא המרגלים, חטא שבעקבותיו ילמד ה' כי דור זה, דור המדבר איננו הדור שיוכל להיכנס לארץ.